

Оксана НКА, д-р. філол. наук, проф.,
Київський національний університет імені Тараса Шевченка,
Київ, Україна
ORCID ID: 0000-0001-6387-3835

**МУЛЬТИЛІНГВІЗМ
ЯК ВИЗНАЧНИК БАГАТОВИМІРНОСТІ
УКРАЇНСЬКОГО СВІТУ**

**Рецензія на книжкове видання: Броджі Джованна.
Культурний поліморфізм українського світу.
Київ: Дух і Літера, 2022. 520 с.**

Уперше в Києві вийшло друком видання статей добре відомої в україністиці професорки Джованни Броджі. У видання увійшли статті, що вже були надруковані раніше і зараз перекладені українською мовою й опубліковані однією книгою. Вони містять чимало глибоких спостережень і висновків, які є значущими для дослідників різних галузей знання і продовжені/розвинуті в наступних студіях.

Однією з переваг наукового викладу є широкий інтердисциплінарний підхід, що охоплює одночасно, а отже й цілісно, різні детермінанти, що характеризують історичну, політичну, культурну, мовну і літературну ситуацію. За різними критеріями вмотивовано творення текстів у конкретних умовах як культурного продукту. Безперечно, за таким підходом, що зазвичай застосовується в європейській лінгвістиці, питання мови розглядаються в невіддільній єдності з іншими чинниками, що витворювали ранньомодерний український світ.

У виданні охоплено широке коло питань, які об'ємно і сукупно характеризують формат мови (багатомовність та її результат – "мішана мова"), жанрову релевантність ранньомодерну (перевага надана XVII–XVIII ст., але також охоплено й попередні періоди з огляду на тяглість традиції чи інші питання).

Засадничим принципом історичного розгляду є розуміння багатоманітності, яку розкрито в синонімічному ряду опису як

плюралізм, багатошаровість, поліфункціональність, поліморфізм, полівалентність. "Поліморфізм" – ключове слово, що об'єднує статті цього видання і виведене в заголовок. Воно визначає властивість та основний принцип едиції українського культурного простору як багатошарового, багатомовного, змінного і відкритого до зовнішніх впливів. Багатомовність проектує різні співвідношення національного, регіонального і запозиченого, традиційного і нового, центрального і периферійного.

Формат мови "вплетений" у цілісність розгляду культурного світу. Для його визначення авторка дослідження застосовує визначення "багатомовність", "мовний плюралізм", "плюрлінгвізм", "мовний поліморфізм", що розглядаються разом із мультикультурністю, культурним синкретизмом, полівалентністю культурних явищ. Як доводить Джованна Броджі, багатомовність була засобом спілкування зі світом, а також "почасти була наслідком ... автоматизму, але здебільшого її зумовлювали чинники риторичні та стилістичні, включно з комунікативною ситуацією" (с. 111).

Результатом багатомовності та інтерференції є гібридна мова, розкрита в означеннях: "літературний ужиток мішаної мови", "мішаний мововжиток", "мовна мішанка", "мовна мішанина", "мішана мова". Її виникнення авторка трактує як "вияв рафінованої високої культури" і характеризує "мовно змішані твори" на прикладі поєднання латини і польської в листах Симеона Полоцького. Є навіть характеристика "багатомовна "полісистема"".

Розділ книги "Плюрлінгвізм і мультикультуралізм в ранньомодерній Україні" фокусує увагу на багатомовності та мовному синкретизмі, багатошаровості й поліфункціональності культурного простору: Русь, Україна, Ruthenia, Велике князівство Литовське, Річ Посполита та ін.

Книжна культура і писемність українського ранньомодерного світу аналізується в широкому вимірі – полілінгвальному (українська, церковнослов'янська, польська, латинська), полікультурному (національна і регіональна культура, європейський патерн), територіальному й інтелектуальному. Використання різних мов відбувається незалежно від конфесії авторів, чия творчість "спиралася на різноманітну мовну спадщину: античну та свято-отцівську, "схоластичну" та "неосхоластичну", західну середньо-

вічну та візантійсько-слов'янську, православну, протестантську та католицьку" (с. 128). Звідси й виникає необхідність погляду на "культурну спадщину як частину всієї європейської культури".

Вивчення не обмежується літературно-мовним простором лише українських територій, тогочасна "плинність кордонів і різнорідність є специфічними рисами української літератури і частиною її внутрішньої структури", тому "можуть виникати труднощі у віднесенні численних літературних явищ (окремих творів, письменників, комплексів творів, стилістичних, образних, мовних течій та тенденцій тощо) до тільки одної, української літературної культури в "національному" значенні" (с. 50).

Основні положення праці ґрунтуються на принципах національної ідентичності / надрегіональної ідентичності, мовноетнічної збіжності/незбіжності.

У цьому разі українська мова розглядається в полімовному і полікультурному середовищі, що сприяє відходу від спрощених, неповних та ідеологізованих оцінок (одно- чи двомовності, народності, одностороннього мовного впливу, спрямованості на одну (чи кілька) соціальну(і) групу(-и), розгляду лінгвальних явищ у звуженому ракурсі).

Новий ракурс дослідження Джованні Броджі спрямований на термінологічну однотайність у найменуваннях "український світ", "українська мова" / "руська мова". Це знімає потребу синонімічного терміноряду на позначення літературної мови XVII–XVIII ст.

Значна частина праць професорки присвячена ранньомодерному часу XVII–XVIII ст. Писемні твори, які ілюструють багатозаровість, є жанрово різноманітними: листування, вірші, проповіді, полеміка та ін. Одне з наукових зацікавлень авторки – барокова гомілетика, часто недооцінена як риторична традиція. Зокрема, до видання увійшла стаття "Барокова гомілетика в слов'янському культурному просторі". У розділі книги засадничо визначені напрями дослідження проповідництва XVII–XVIII ст. за різними критеріями, які розкривають мовний вибір і стилістику.

Чи не вперше в сучасній україністиці Джованна Броджі здійснила ґрунтовний аналіз текстів у системі політичних, релігійних вимірів, що визначило їхню належність до певної "школи" та орієн-

тування на потенційну "аудиторію", авторські "світи" Йоаникія Галятовського, Антонія Радивиловського, Лазаря Барановича, Симеона Полоцького, Пилипа Орлика, Стефана Яворського та ін.

Авторка порівнює за каноном Київської Митрополії та Печерського монастиря збірки Йоаникія Галятовського й Антонія Радивиловського, що їх об'єднує "структура проповідей, оповідні заповіді, мова, використання ремінісценцій з історії та античних, середньовічних і біблійних оповідей" (с. 335). Дослідниця окремо аналізує творчість Симеона Полоцького, Стефана Яворського і Дмитра Туптала, зупиняючись "на варіаціях, що зустрічаються у різних авторів, у різні періоди і в різних регіонах".

Окремі частини праці Джованні Броджі розкривають менш досліджені чи недосліджені питання про Івана Мазепу та його добу, про Варлаама Ясинського, про нові тексти, які були вперше введені в науковий обіг. Вони містять теоретичні узагальнення і характеристики конкретного мовного матеріалу, аналіз різномовних текстів.

Запропоноване у виданні розширення методології та наукової метамови має значення для дослідників різних галузей: істориків, мовознавців, літературознавців, культурологів та ін. В історико-лінгвістичних студіях ідея мультілінгвальності розгорнута в конструктах мішаної мови, неототожнення її з макаронічною мовою, у трактуванні мови як визначника і репрезентанта культурного світу і – вужче – авторського вибору мов.

У книзі запропоновано й огляд наукових праць, й власні відкриття авторки, й – важливо – перспективи дослідження. Наприкінці книги зауважено, що зміщені в ній статті не доповнені сучасною бібліографією, яка вийшла вже згодом, після їх першодруків. Утім на часі й досі залишаються конкретні питання, що потребують наступного розгляду як у підготованні критичних публікацій (наприклад, творів Стефана Яворського, Варлаама Ясинського), так і нерозв'язаних міждисциплінарних проблем (про жанрові визначення, про "школу-адресата-період" для характеристики текстового середовища XVII–XVIII ст.).

У виданні "Культурний поліморфізм українського світу" вміщено передмову Сергія Плохія та післямову Оксани Пахльовської,

в яких вони розповідають про авторку як знану науковицю-україністку і творчу особистість, відкриту до учнів і колег.

Рецензії про працю, що вийшла у воєнний рік в Україні, вже розміщені в медіа й засвідчили інтерес читачів. В умовах сучасних викликів книга Джованни Броджі привертає увагу до багатомірності українського світу, у тому числі мовного.

Oksana NIKA, Dr Hab., Prof.,
Taras Shevchenko National University of Kyiv,
Kyiv, Ukraine
ORCID ID: 0000-0001-6387-3835

**MULTILINGUALISM AS A DETERMINANT OF THE
MULTIDIMENSIONALITY OF THE UKRAINIAN WORLD**
**Publication Review: Brogi Giovanna. Cultural Polymorphism
of the Ukrainian World. Kyiv: Dukh i Litera, 2022. 520 p.**

Дата надходження до редакції – 02.11.2022
Дата затвердження редакцією – 17.11.2022